

REGION, SVET

HRVATSKA PRED «SLUČAJEM MERČEP»

VIŠE OD (DOMOVINSKOG) RATA

Drago Hedl

Za zločine nad srpskim civilima u Vukovaru početkom leta 1991. , zatim za zločine počinjene u paviljonima Zagrebačkog velesajma u jesen iste godine, kao i za zločine u Pakračkoj Poljani, veže se ime Tomislava Merčepa

U samo dva tjedna Tomislava Merčepa, osobu uz koju se u Hrvatskoj već godinama vuku repovi moguće odgovornosti za ratne zločine, sustigla su dva, za njega iznimno neugodna događaja. Prvo je, potkraj svibnja, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske potvrđilo kako je zaprimilo oko 14.000 stranica spisa haške istrage koju je godinama protiv Merčepa vodio Međunarodni sud za ratne zločine, a onda je, početkom lipnja u Den Haagu nizozemska policija uhitila Muniba Suljića, jednog od Merčepovih suboraca u Pakračkoj Poljani. Suljić je odmetnik od zakona i nalazio se u bijegu otkako mu je Županijski sud u Zagrebu u rujnu 2005. izrekao kaznu zatvora od 10 godina, a potom je, u svibnju ove godine, Vrhovni sud povećao na 12 godina, zbog ubojstva jedne osobe u Pakračkoj Poljani 1991. Na razglednici koju je početkom lipnja, prije nego što je uhapšen, Suljić iz Haaga poslao svojim prijateljima u Zagreb, najavio je kako će svojim svjedočenjem mnoge povući za sobom. Prije svega Merčepa, koji je u Pakračkoj Poljani bio njegov neposredni zapovjednik.

Haški fajl

Ogromna količina dokaza koja je prispjela iz Haaga i koja je sada prepuštena hrvatskom pravosuđu, u skladu je s izlaznom strategijom ICTY-ja koji zbog vremenskog škripca više ne provodi istrage niti podiže nove optužnice. Haag bi naime do 2008. trebalo da završi sva prvostupanska suđenja, a žalbene postupke do 2010. Zbog te vremenske stiske manje važni slučajevi prepušteni su lokalnim pravosuđima pa je tako i ogromni spis s dokazima koje su prikupili haški istražitelji dospio na stol glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske Mladena Bajića. Hrvatski mediji procjenjuju da bi optužnica protiv Merčepa mogla biti podignuta već najesen. U Državnom odvjetništvu o tome ne žele govoriti, ali potvrđuju da su ozbiljno započeli s proučavanjem dokumenata pristiglih iz Haaga.

Haški fajl na 14.000 stranica tereti Merčepa za zločine koji su se događali nad srpskim civilima u Vukovaru početkom ljeta 1991. prije eskalacije rata u tom gradu, zatim za zločine počinjene u paviljonima Zagrebačkog velesajma u jesen iste godine, kao i za zločine u Pakračkoj Poljani. Uz sva tri slučaja veže se ime Tomislava Merčepa.

Županijsko državno odvjetništvo u Vukovaru još je u studenome 2002. otvorilo spis s oznakom KR-DO 624/02, temeljem prijave Hrvatskog helsiškog odbora za ljudska prava koje je prikupilo dokumentaciju o stradavanjima devetnaest vukovarskih Srba, civila, likvidiranih u vremenu dok je Merčep bio sekretar za narodnu obranu i, po tvrdnjama mnogih, "gospodar života i smrti" u tom gradu. Hrvatskim vlastima slučajevi nestanka srpskih civila u Vukovaru nisu bili nepoznati ni prije toga.

Još 2000. godine, nakon što je HDZ izgubio izbore, na stol novog ministra unutrašnjih poslova Šime Lučina stigla je anonimna predstavka "Zabrinutih građana Vukovara" u kojoj su opisane likvidacije srpskih civila koji su potom bačeni u Dunav. Događaji se odnose na vrijeme u kojem je osoba broj jedan u Vukovaru bio Tomislav Merčep. Ne može se reći da ništa nije učinjeno: 12. lipnja 2000. godine Županijsko državno odvjetništvo zatražilo je od Policijske uprave u Vukovaru dokumentaciju koja se odnosi na ubojstva počinjena u tom gradu u ljetu 1991. Obavljeni su i obavijesni razgovori sa Stipom Pole i Zvonimirom Radošem, načelnikom, odnosno zamjenikom načelnika vukovarske policije iz 1991. Oni su ustvrdili da je cijelokupna policijska dokumentacija u kojoj su bili zabilježeni slučajevi likvidacija i nestanka srpskih civila ostala u Vukovaru nakon pada grada. No, nakon višegodišnje okupacije okončane mirnom reintegracijom Podunavlja 15. siječnja 1998., nije pronađena. S istragom se stalo.

Mera

Sačuvani dokumenti iz ratnog vremena, svjedoče međutim da se za ono što se u Vukovaru zbivalo početkom ljeta 1991. u Zagrebu znalo najkasnije 18. kolovoza 1991. kada je iz tog grada, povjerencnik hrvatske Vlade za grad Vukovar, Marin Vidić Bili, koji je nakon što se u Vukovaru raspala vlast obnašao

svojevrsnu ulogu ratnog gradonačelnika, uputio dramatično pismo Franji Tuđmanu i tadašnjem premijeru Franji Gregoriću, te ministrima obrane i unutrašnjih poslova, kao i čelnicima najjačih opozicijskih stranaka. Marin Vidić Bili upozoravao je hrvatski državni vrh kako se Merčep u Vukovaru okružio "ljudima sumnjivih moralnih i stručnih kvaliteta, bivšim kriminalcima" koji su "preuzeli apsolutni nadzor nad svime u Općini Vukovar".

Već tada, dakle, upozoravalo se na nepodnošljivo stanje u tom gradu, a kao glavnog vinovnika za takve prilike označavalo se Merčepa čije su skupine presretale i privodile žrtve na ulici, radnim mjestima, bolničkim dežurstvima, u njihovim domovima. Većina ih je bila ispitivana u podrumu zgrade Teritorijalne obrane, preko puta poznatog dvorca grofa Eltza, no neki su odvođeni i u Klub dizača utega, nadomak ušću Vuke u Dunav. Mnogi od njih ondje su ubijeni i bačeni u Dunav, a postoje svjedočenja da su egzekucije obavljane na još dvije lokacije – nekoliko kilometara nizvodno, kod stare klaonice i nekoć omiljelog vukovarskog izletišta na Vučedolu.

U danima neposredno nakon pada Vukovara, u studenome 1991., za razliku od danas, Merčep nije nijekao da su, dok je on u Vukovaru bio gospodar života i smrti, leševi plivali Dunavom: "Ne kažem da u Vukovaru nije zaplivao ni jedan leš. Na tako velikom području, u takvoj situaciji, svatko je mogao učiniti što je htio. Međutim, mi smo to u Vukovaru dobro kontrolirali, tako da toga nije bilo u nekoj znatnijoj mjeri", rekao je u studenome 1991. u jednom novinskom intervjuu.

Merčep je u kolovozu, zbog nepodnošljivog stanja u Vukovaru i sve učestalijih ubojstava srpskih civila, uhapšen i odveden u Zagreb. No, tada se događa zanimljiv obrat: umjesto da odgovara za ono na što su upozoravale civilne vlasti u Vukovaru, Merčep biva promoviran i postaje savjetnik tadašnjeg ministra unutarnjih poslova, Ivana Vekića. U državnom vrhu tada je prevladao stav tadašnjeg ministra obrane Gojka Šuška, koji je za razliku od drugog Tuđmanovog bliskog suradnika Josipa Manolića, smatrao kako Merčepa ne treba kažnjavati zbog njegove vukovarske epizode.

Od vremena kad je otišao iz Vukovara, uz Merčepa se počinju vezivati i drugi zločini. Naime, jedinica kojom je nakon toga počeo zapovijedati operirala je po Zagrebu, hapseći neke od tamošnjih Srba. Dovodili su ih u paviljon 22 Zagrebačkog velesajma na ispitivanje, no mnogi od njih potom su odvođeni u Pakračku Poljanu gdje su nakon mučenja likvidirani. U jesen 1997. jedan od pripadnika Merčepove jedinice, Miro Bajramović, ispričao je tjedniku "Feral Tribune" jezivu isповijest o zločinima. Priznavši vlastito sudjelovanje u zločinima u Pakračkoj Poljani, Bajramović je spominjao i druge koji su sudjelovali u tome – Sinišu Rimcu, Igoru Mikolu, ali i Munib Suljića, osobu koju je početkom lipnja u Haagu uhapsila nizozemska policija. Tvrđio je da je za sve što se u Pakračkoj Poljani događalo, Merčep dobro znao.

Uz Merčepove ime vezan je i slučaj zagrebačke obitelji Zec, čija su tri člana na okrutan način likvidirana u Zagrebu u prosincu 1991. Sat prije ponoći, 7. prosinca 1991. pred raskošnom obiteljskom kućom poznatog i bogatog zagrebačkog mesara Mihajla Zeca u Poljaničkoj ulici, u dijelu grada koji se zove Trešnjevka, zaustavio se plavi policijski kombi iz kojeg su izašli Munib Suljić, Siniša Rimac, Igor Mikola, Nebojša Hodak i Snježana Živanović. Svi oni bili su pripadnici rezervnog sastava policije, pod izravnim zapovjedništvom Tomislava Merčepa, u to vrijeme pomoćnika ministra unutrašnjih poslova Ivana Vekića.

Skupina rezervnih policajaca upala je u obiteljsku kuću Zečevih, probudila Mihajla Zeca i zatražila da pođe s njima na informativni razgovor. Shvativši o čemu se radi, Mihajlo Zec je pokušao pobjeći, no oni su ga ubili pred očima njegove supruge Marije i kćeri Aleksandre. Gordana i Dušan Zec, dvoje preostale Mihajlove djece, promatrali su iz susjedne sobe što se dogodilo, ali ih ubojice nisu vidjele. Pripadnici Merčepove skupine potom su Mariju i Aleksandru – očevice ubojstva - strpali u kombi i prvo odvezli do obližnjeg zagrebačkog hotela Panorama, u kojem se nalazilo sjedište Merčepove policijske jedinice, a potom do planinarskog doma pod Sljemenom, brdom iznad Zagreba. Ondje su ih likvidirali, kako bi uklonili svjedočke. Njihova tijela bacili su u jamu, te ih zatrpani zemljom i smećem.

Inžinjer od poverenja

U predvečerje raspada Jugoslavije, u vrijeme prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj 1990., Merčep je bio predsjednik Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) u Vukovaru. Upravo kroz tu stranku, do tada anonimni građevinski inženjer, zakoračio je u političke vode i u njima je, u različitim ulogama, ostao do danas. Bio je sekretar za narodnu obranu u Vukovaru 1991.; potom je u kolovozu iste godine imenovan savjetnikom ministra unutarnjih poslova; Tuđman ga je, kao osobu od svog povjerenja, imenovao u Hrvatski sabor, koristeći svoje pravo da, bez izbora, u parlament izabere trojicu zastupnika. A onda je, nakon što se krajem devedesetih razišao s HDZ-om, Merčep osnovao Hrvatsku pučku stranku, te se na izborima za predsjednika Republike 2000. godine pojavio i kao predsjednički kandidat, no dobio je zanemariv broj glasova. Danas je Merčep tek predsjednik jedne od nekoliko udruga veterana Domovinskog rata i u političkom je smislu posve marginalna osoba.

Tamne stranice

Za smrt obitelji Zec nitko nije odgovarao. Iako je policija odmah uhapsila počinitelje, iako su priznali i zločin i u istrazi potanko opisali cijeli taj mučni događaj, nikada nisu izvedeni pred sud. Tadašnji državni tužitelj Vladimir Šeks, danas predsjednik Hrvatskog sabora, nije podigao optužnicu i to iz proceduralnih razloga. Naime, ispitivanju okrivljenih nije bio prisutan i njihov advokat, pa se tako prikupljeni dokazi nisu mogli uzeti kao valjani na судu! Svi su pušteni iz pritvora i nastavili su normalno živjeti. Zanimljivo je da Merčep, ni u tom slučaju, kao ni prilikom kasnijeg suđenja njegovim vojnicima za zločine u Pakračkoj Poljani, nije bio ispitani.

U rujnu prošle godine za zločine u Pakračkoj Poljani Munib Suljić i njegovi suborci Igor Mikola, Siniša Rimac, Miro Bajramović i Branko Šarić – svi redom pripadnici Merčepove jedinice, osuđeni su na kaznu zatvora na ukupno 30 godina. Najveću je kaznu dobio Suljić - 10 godina zatvora, no nakon žalbe državnog odvjetnika, Vrhovni mu je sud u svibnju ove godine tu kaznu povećao na 12 godina. Od vremena kad mu je u rujnu prošle godine izrečena kazna, Suljić se nalazio u bijegu. U Haagu, gdje je uhapšen, nije se našao nimalo slučajno. Kao što je ranije nagovjestio nekim svojim prijateljima, tražio je kontakt s haškim istražiteljima, jer je navodno bio spreman reći sve što zna o Merčepovoj ulozi u zločinima u Pakračkoj Poljani. Pri tom, koliko se zna, nije spominjao samo Merčepa, već u to vrijeme i njemu nadređenoga, ministra unutarnjih poslova Ivana Vekića. Suljić naime tvrdi da posjeduje zapovijedi s potpisom ministra Vekića koje ga oslobađaju od odgovornosti za ono što je učinio.

Danas u mirovini, Vekić poručuje iz svoje obiteljske kuće u Osijeku: "Na mjestu ministra bio sam od 1. kolovoza 1991. do 15. travnja 1992. godine. U tom sam vremenu potpisao mnogo toga. No, naredbe da se čine bilo kakvi zločini sigurno nisam potpisivao. Ako su zločini bili činjeni to je tisuću posto bilo bez moga znanja. Treba vidjeti o kakvima se to zapovijedima radi. To što se Munib Suljić i još neki drugi danas izvlače na naredbe nadređenih, to je druga priča. Toga su se mogli sjetiti i prije pet, deset ili 15 godina, ali nisu. Potpuno je logično da danas, kad su iza brave ili im brava opasno prijeti, traže sve moguće načine da spasu sebe i odgovornost za ono što su činili prebac na drugoga".

Državni odvjetnik Mladen Bajić i prije nego što Suljić bude izručen Hrvatskoj, naložio je svojim pomoćnicima da ga još u Haagu saslušaju. Čini se da je Suljić sada spreman trgovati s hrvatskim pravosuđem, te da bi, dobije li obećanje o mogućem smanjenju kazne, bio voljan reći sve što zna o Merčepovoj ulozi u zločinima u Pakračkoj Poljani. Uz to, Suljić je i u teškom zdravstvenom stanju i bez potrebnog novca za liječenje.

No, osim Suljića, spreman je, čini se propjevati i Merčep. Za sada on je tek zaprijetio, ali i jasno naznačio prema kome bi se klupko moglo početi odmotavati. Kad god bi se spominjala mogućnost da bi i Merčep mogao odgovarati za zločine u Vukovaru ili Pakračkoj Poljani, on se uvijek pozivao na sebi nadređene. Tako je, gostujući u emisiji Hrvatske televizije, Nedjeljom u 2, jasno rekao da mu je, dok se nalazio u Vukovaru, nadređeni bio Vladimir Šeks, danas predsjednik parlamenta. Sličnu takтиku primjenjuje i Branimir Glavaš, koga se sumnjiči za ratne zločine u Osijeku. On se također trudi uvući Vladimira Šeksa u te događaje. Šeks je, naime, u vrijeme dok se Merčep nalazio u Vukovaru, bio šef Kriznog stožera za cijelu Slavoniju i Baranju. I Merčep i Glavaš sada tvrde kako im je on bio nadređen, te da snosi podjednaku odgovornost za ono što se sada pripisuje samo njima. Šeks međutim tvrdi da funkcija predsjednika Kriznog štaba nije imala nikakve vojne ingerencije i odmiče od sebe bilo kakvu odgovornost.

No, analitičari smatraju kako su Merčepove prijetnje Šeksu izraz njegova bijesa što mu ovaj uskraćuje zaštitu kakvu je sve donedavno uživao. Upravo je Šeks, prema mišljenjima pravnih stručnjaka poput Ante Nobila, uglednog zagrebačkog odvjetnika, zaslužan za to što su ubojice obitelji Zec ostale nekažnjene. Šeks je tako zaštitio i Merčepa, a mnogi vjeruju da se bez njegova migla Merčep ne bi izvukao ni u dosadašnjim suđenjima za zločine u Pakračkoj Poljani kada na sud nije bio pozvan čak ni u svojstvu svjedoka.

Međutim, četrnaest tisuća stranica haških dokumenata te potencijalni svjedok insajder, Munib Suljić, vrlo su ozbiljna prijetnja Tomislavu Merčepu i malo tko danas u Hrvatskoj vjeruje da Merčep neće dočekati optužnicu. To bi se moglo dogoditi već ove jeseni, jer je teško očekivati da bi Mladen Bajić, glavni državni odvjetnik Republike Hrvatske, započeo s progonom Merčepa istodobno kada traje i progon Branimira Glavaša. Hrvatska javnost, unatoč očitim promjenama kad su u pitanju ratni zločini koje su počinili Hrvati, teško da bi mogla prihvati dva istodobna suđenja – Glavašu i Merčepu.

Komentator zagrebačkog Jutarnjeg lista Davor Butković tako smatra da su slučajevi Glavaš i Merčep "dobari i ne samo simboličan test" za pitanje je li Hrvatska napokon "spremna za svršetak rata, ili će se i dalje gubiti u smiješnim nacionalističko-ljevičarskim svađama iz Tuđmanovih vremena". On, kao i većina analitičara, drži da je hrvatsko društvo dovoljno zrelo i odlučno da završi prijepore koji se već 15 godina vode oko "tamnih stranica Domovinskog rata", odnosno zločina koje su u tom ratu počinili Hrvati.

Vukovarski nestanci

Među nestancima vukovarskih Srba, za koje se odgovornima drži Tomislav Merčep, najzagonetniji su oni Mladena Mrkića i Save Damjanovića. Mrkić je bio direktor VUPIK-ove Kooperacije i, suprotno tvrdnjama Merčepa, nije bio politički angažiran. Nestao je 31. srpnja 1991., na povratku s posla, između 14, 30 i 15 sati. Nadomak zgrade kojoj je stanovaoo, u Gundulićevoj ulici u Vukovaru, presrela su ga četvorica pripadnika ZNG-a, kratko s njim razgovarali i potom ga ugurali u automobil bez registracijskih oznaka.

Njegova supruga Rada nestanak je prijavila samo nekoliko sati iza toga. Obratila se MUP-u, a ondje su joj rekli da oni nikoga ne privode, a poslije je otišla k Merčepu u Sekretarijat za narodnu obranu.

"Merčep je bio neprirodno ljubazan, oslovjavao me s 'Radice', nudio me sokom. Rekao je da o nestanku Mladena ne zna ništa, a nakon nekoliko dana, kad sam se ponovno došla raspitati, odgovorio je da ima informaciju kako je moj muž odveden u Trpinju.

Rada Mrkić bila je uporna u potrazi za svojim mužem. Uspjela je saznati čak i izravni telefonski broj Franje Tuđmana, pa mu se početkom kolovoza 1991. i obratila. Tuđman je bio zabezecknut kad ga je dobila, pitao je odakle joj broj, a kad mu je rekla zbog čega ga treba, on je razgovor preusmjerio ministru unutarnjih poslova Ivanu Vekiću. Vekić joj je tada, tvrdi Rada Mrkić, obećao kako će njen muž biti pušten još istoga dana. Do danas ništa ne zna no njegovoj sudbini.

U svibnju 1991. Slobodni je tjednik objavio popis "opasnih vukovarskih Srba", a na tom popisu ime Mladena Mrkića nalazilo se na petom mjestu. Taj je list i inače bio poznat po različitim popisima "četničkih grupa", a mnogima od osoba, koja je u tom kontekstu objavio «Slobodni tjednik» nakon toga gubio se trag.

Savo Damjanović, u to vrijeme 32-godišnji tehničar na odjelu neuropsihijatrije Vukovarske bolnice, odveden je u noći između 25. i 26. srpnja 1991. Odveli su ga, iz bolničkog odjela na kojem je radio, pripadnici Zbora narodne garde. Njegova supruga ne nijeće da je Damjanović bio član SDS-a, ali kako kaže, politika ga nije zanimala. Ostao je u Vukovaru, radio svoj posao u bolnici i nije se uputio na barikade s druge strane grada.

Supruga je njegov nestanak prijavila istoga dana. U MUP-u su joj rekli isto što i drugima koji su tražili svoje nestale: oni nikoga ne hapse ni ne odvode. Iako je Damjanović uhićen u noćnoj smjeni i to u prisustvu svjedoka, nekoliko osoba s odjela i dežurnog liječnika, nitko nije govoriti o njegovu odvođenju.

Damjanovićeva supruga, u vrijeme kad je njen muž uhićen, odveden i od kada mu se gubi svaki trag, ostala je s dvoje malodobne djece, čerkicom starom dvije i pol godine i sinom od osam godina. Ona je 1998. vukovarskom Državnom odvjetništvu dala opširan pisani iskaz o svemu što zna u vezi nestanka njenog supruga. Nitko je od tada nije pozvao, niti je zatražio bilo kakvu dodatnu informaciju.